

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA FİLİSTİN-SURİYE CEPHESİ'NE İLİŞKİN BELGELER İŞIĞINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME*

Figen ATABEY**

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin en önemli sebeplerinden birisi Filistin-Suriye Cephesi'nde uğradığı başarısızlıktır. Bu cephe, "Kanal Cephesi" adı ile açılmış, zamanla "Sina-Filistin-Suriye Cephesi" adını almıştır. 1915 Şubat ve 1916 Ağustos aylarında iki kez gerçekleştirilen Kanal Harekâtının mağlubiyetle sona ermesi, İngilizlerin Sina Yarımadası'na egemen olarak Filistin istikâmetinde ilerlemesine yol açmıştır. İngilizler, Mart ve Nisan 1917 aylarında gerçekleşen Birinci ve İkinci Gazze yenilgilerinin ardından aldıkları takviyelerle esaslı ve yoğun bir hazırlık dönemine girip, genel bir taarruza hazırlanmışlardır. Osmanlı Başkomutanlığı ise bu durumu iyi değerlendirmemiş, İngilizlere karşı bir kuvvet dengesi sağlanması için gereken tedbirleri zamanında almayı başaramamıştır. 11 Mart 1917'de kaybedilen Bağdat'ı kurtarma tartışmaları ile geçen dört aylık bir zaman dilimi, Filistin Cephesi'nin çökmesine sebep olmuştur. Zira, Bağdat'ı kurtarmak adına Halep civarında hazırlanan Alman Mareşal Falkenhayn komutasındaki Yıldırım Ordular Grubu, Sina-Filistin Cephesi'ne yetişinceye kadar Gazze ve Kudüs elden çıkmıştır. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin Filistin ve Suriye topraklarının kaybedilmesinde Bağdat'ı kurtarmak adına Filistin Cephesi'nin ihmal edilmesinin önemi büyüktür. 1917 yılı sonbaharında Filistin üzerine başlayan İngiliz taarruzu, 19 Eylül 1918 tarihinde gerçekleşen Nablus Meydan Muharebesi ile son bulurken Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihine kadar Amman'ı, Şam'ı, Beyrut'u ve Halep'i kaybetmiştir. Çalışma, 31 Ekim 1917 tarihinde İngiliz General Allenby komutasındaki Mısır Sefer Kuvvetlerinin

* Bu çalışma, 1-5 Ekim 2018 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen XVIII. Türk Tarih Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fatabey@agri.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-7916-1602>).

Birüssebi-Gazze hattından kuzeye doğru ilerlemesi ile başlayan Üçüncü Gazze Muharebesi'nden Osmanlı Ordusunun Halep'in kuzeyine çekildiği tarih olan 26 Ekim 1918'e kadar yaşanan siyasi ve askerî olayları kapsamaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'nın savaştığı son cephe olan Filistin-Suriye Cephesi'ni meydana geldiği koşullar içinde incelemeyi hedefleyen çalışmanın ana kaynağını Genelkurmay ATASE Arşivi ve İngiliz Ulusal Arşivi'nden temin edilen belgeler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Birinci Dünya Savaşı, Filistin-Suriye Cephesi, İngiltere, Nablus Meydan Muharebesi, Osmanlı Devleti.*

A GENERAL EVALUATION ABOUT THE FALL OF PALESTINE-SYRIAN FRONT ACCORDING TO THE DOCUMENTS

ABSTRACT

One of the most important reasons for the loss of the First World War by the Ottoman State is the failure of the Palestine-Syrian Front. This front was opened with the name of "Channel Front" and later it was named "Sina-Palestine-Syrian Front". The defeat of the Channel Operation, which was held twice in February 1915 and August 1916, led the British to advance to the Palestine Front dominated by the Sinai Peninsula. After the defeat of the British in March and April 1917 in the First and Second Gaza War, they entered a period of intensive preparations and a general offensive was prepared. Ottoman General Staff did not evaluate this situation well and failed to take the necessary precautions to ensure a balance of power against the British. The last four months of disputes with the rescue of Baghdad, which had been lost on March 11, 1917, have caused the collapse of the Palestine front. When the "Yıldırım (The Thunderbolt) Army Groups that was prepared around Aleppo to rescue Baghdad, under the command of the German General Falkenhayn, came to the Sinai-Palestine front, it was too late to secure the Gaza and Jerusalem. In this case, the loss of Palestine and Syrian lands of the Ottoman Empire is a great way to neglect the Palestine front in order to save Baghdad. The British general assault that started by the advance of the Egyptian Expeditionary Force under the command of General Allenby towards Palestine in the fall of 1917 and ended with the loss of Amman, Damascus, Beirut and Aleppo until the signing of the Mondros Armistice dated 30 October 1918. The study began with the Third Gaza Battle on 31 October 1917, which resulted in the loss of Beersheba-Gaza and Jerusalem, and continues with the political and military events that took place until October 26, 1918, the date on which the Ottoman Army was drawn to the north of Aleppo. The study will focus on the developments that cause this great loss. The main source of the study aimed at examining the Palestine-Syrian Front, the last front of the Ottoman Empire in World War I, was the documents provided by the General Staff (ATASE) Archives and the British National Archives.

Keywords: *Field Battle, First World War, Great Britain, Nablus (Megiddo), Ottoman State, Palestine - Syrian Front.*

Giriş

1914 yılının Kasım ayı itibariyle Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın müttefiki olarak girdikten sonra Alman Başkomutanlığı, Süveyş Kanalı'nı ele geçirecek, İngiltere'nin Hindistan ile irtibatını kesmek ve böylece İngilizlerin Hindistan'dan getirecekleri askerlerle Avrupa cephesini takviye etmelerine engel olmak amacındaydı. Osmanlı Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa ise böyle bir harekât ile Mısır'ı tekrar etki altına almak suretiyle Osmanlı'nın İslam dünyasındaki saygınlığının artacağını umuyordu.¹ Bu amaçla, Osmanlı Başkomutanlığı tarafından Süveyş Kanalı-Mısır istikâmetinde iki defa askerî harekât düzenlenmiştir. Kanal Harekâtı için karargâhı Halep'te bulunan Osmanlı 4. Ordu Komutanlığı görevlendirilmiş ve komutanlığına da Bahriye Nazırı Cemal Paşa atanmıştır.² 4. Ordu Komutanlığına bağlı Alman Albay Kress von Kressenstein komutasındaki Sina Çöl Komutanlığı tarafından 2-3 Şubat 1915 tarihleri arasında gerçekleştirilen Birinci Kanal Harekâtı, başarısızlıkla sonuçlanmış ve büyük bir zayıfla geri dönmüştür. Başarısız Birinci Kanal Harekâtından bir süre sonra 4-5 Ağustos 1916 tarihleri arasında Sina Çöl Komutanlığı tarafından II. Kanal Harekâtı gerçekleştirilmiştir. "Romani Muharebesi" olarak bilinen bu harekâta, İngiliz General Archibald Murray komutasındaki Mısır Sefer Kuvveti, Osmanlı birliklerini büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Alman Albay von Kress emrindeki zayıf birliklerle iki kez yapılan Kanal Harekâtının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Osmanlı 4. Ordusu, bu bölgeyi boşaltmak ve saldırı konumundan savunma konumuna geçmek zorunda kalmıştır. Osmanlı ordusunun bu başarısız harekâtı, İngilizleri Kanal'ın doğusuna geçerek, Sina-Filistin'i ele geçirmeye hatta bütün Suriye'yi işgal etmeye yöneltmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu tarihten sonra İngilizler taarruza geçmişler ve kervan yolunu takiben Gazze istikâmetinde geniş bir demiryolu inşasına başlamışlardır. Yine bu süreçte Lloyd George'un 7 Aralık 1916'da Başbakanlık görevine gelmesi ile Sina-Filistin Cephesi'ne ilişkin büyük bir strateji değişikliği gerçekleştiği de görülmektedir.³ 1916 yılı Aralık ayı itibariyle ileri harekâta başlayan General Murray emrindeki birlikler, 9 Ocak 1917'de Refah (Tellü'r-Refah)'daki Osmanlı birliklerine taarruz ederek bölgeyi ele geçirmişlerdir.⁴ Bu olay sonucu bütün Sina Yarımadası'nın İngilizlerin eline

¹ İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, TTK Basımevi, Ankara, 2014, s.180.

² Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi, **BDH-3221-H9-A-1-7**.

³ Detaylı bilgi için bkz. Figen Atabey, "Mondros Mütarekesine Giden Süreçte İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni Savaş Dışı Bırakma Stratejisi", **Mondros Mütarekesinin 100.Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütârekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu, (24-26 Ekim 2018-Kahramanmaraş) Bildiri Kitabı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2019, s.453.

⁴ Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, **Yıldırım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002, s.37 .

geçmesiyle, İngilizler, lojistik altyapılarını sağlamlaştırmışlar, El-Ariş'e kadar olan bölgeye su boru hattı döşemişlerdir. 1917 yılında bu cephede en önemli muharebeler, Filistin'in kapısı durumundaki Gazze yakınlarında meydana gelmiştir. İngiliz General Murray komutasındaki Mısır Sefer Kuvveti, 4 Mart 1917'de Gazze sınırına dayanmıştır. Gazze güneyindeki Osmanlı mevzilerini ele geçirmek için İngiliz birlikleri tarafından üç defa taarruzda bulunulmuştur. İngilizlerin 26 Mart 1917'de Gazze'ye yaptığı ilk taarruz başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Alman Albay Kress von Kressenstein emrindeki Osmanlı Birinci Sefer Kuvveti Komutanlığının bu başarısı, Kanal'dan itibaren düzenli bir şekilde devam eden İngiliz ilerleyişini ilk defa durdurmuş olması açısından önemlidir.⁵ İngilizler ise bu başarısızlık üzerine Mısır Sefer Kuvvetleri Komutanlığını ilave piyade ve atlı birlikler ile takviye ederken, tarihte ilk defa çölde kullanılmak üzere 4.000 zehirli gaz mermisi ve sekiz adet tank cepheye ulaştırılmıştır.⁶ Yaklaşık üç hafta süren bir hazırlık döneminden sonra İngiliz General Murray, 17 Nisan 1917'de donanmanın da desteğiyle Gazze'yi ele geçirmeye yönelik ikinci bir taarruz daha gerçekleştirmiş (İkinci Gazze Muharebesi), ancak yine mağlup olmuştur. Ortadoğu'da ilk defa tanklarında kullanıldığı üç gün devam eden muharebe sonunda 6.500 askerini kaybeden General Murray taarruzdan bir süreliğine vazgeçerek, takviye birlikler gelinceye kadar savunmada kalmayı uygun görmüştür.⁷ Bundan böyle İngiliz cephesinde 1917 yılı Ekim ayı sonuna kadar geçen sürede eksikliklerin giderilmesi, birliklerin takviyesi ve eğitimi, demiryolu yapımı, su kanallarının açılması gibi taarruz hazırlıkları üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir.⁸

1. Üçüncü Gazze Muharebesi Öncesi Tarafların Hazırlıkları

1.1. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın Teşkili

Sina cephesinde İngilizlerin, Gazze kapısına dayanma hazırlığı yaptığı esnada Irak cephesinde Bağdat 11 Mart 1917'de İngiliz General F.S. Maude komutasındaki İngiliz birlikleri tarafından işgal edilmişti. Irak'taki 6. Osmanlı Ordusunun 29 Nisan 1916'daki Kutû'l-Amâre zaferinin üzerinden bir yıl bile geçmeden Bağdat'ın İngilizler tarafından işgali, İslam dünyasında Osmanlı Devleti'nin prestijini altüst etmiş, Arap dünyasını İngilizler lehine çevirmişti. Irak'ın elden çıkmasını istemeyen Osmanlı Başkomutanlığında ise Bağdat'ın

⁵ Mithat Aydın, "Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır, Suriye ve Filistin Cepheleeri", **100.Yılında Birinci Dünya Savaşı**, Ümit Özdağ (Ed.), Kripto Yayınları, Ankara, 2016, s. 278.

⁶ J. Edward Erickson, **I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu 1914-1918**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.169.

⁷ Fahrettin Altay, **10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)**, Eylem Yayınları, Ankara, 2008, s.129.

⁸ BOA, HR. SYS, 2113/3-2, "İngilizlerin Gazze'deki tren hattını koruma gayretleri, (3 Nisan 1917)".

geri alınması fikri gündeme gelmiştir. Bölgenin stratejik ve jeopolitik önemine binaen Osmanlı Devleti'nin müttefiki Almanya da bu harekât için gerekli askerî ve maddî yardımı yapacağını Osmanlı Başkomutanlığına vaat etmiştir.⁹ Bu bağlamda Bağdat'ı geri almak amacıyla Romanya, Galiçya ve Makedonya cephelerinden dönen birliklerle yeni kurulan tümenlerden yararlanılarak, Halep'te 7.Osmanlı Ordusu'nun kurulması gündeme gelmiştir. Bu suretle Irak'taki 6. Osmanlı Ordusu ile yeni teşkil edilecek olan 7. Ordu'dan müteşekkil Ordular Grubu'na "Yıldırım Ordular Grubu" adı verilmesine karar verilmiştir. Teşkil edilmesi planlanan bu grubun komutası, Alman Genelkurmaylığının da telkinleriyle Osmanlı Başkomutanlığı tarafından 1914-1916 yılları arasında Alman Genelkurmay Başkanlığı görevini ve Romanya'daki 9.Ordu Komutanlığını yürütmüş olan General Erich von Falkenhayn'a bırakılmıştır.¹⁰ 7 Mayıs 1917'de İstanbul'a gelen Falkenhayn'ın bölgeyi dolaşıp, durumu incelemesinden sonra "Yıldırım" ismi (Almanya'daki ismi F. Ordular Grubu) ile ordular grubunun kurulmasına karar verilmiş ve Haziran 1917'de bu ordu, resmen kurulmuştur.¹¹ Sevk ve idaresi Almanlara bırakılan Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının İstanbul'da teşkil edilen karargâhında 65 Alman, 18 Türk subayı görevlendirilmiştir. Yıldırım Ordular Grubu'nun "Asya Kolordusu" adıyla anılan bir Alman tugayı ile de takviye edilmesi öngörülmüştür.¹² Enver Paşa 20 Haziran 1917'de Halep'te 2.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Kafkas Ordular Grubu Komutanı Ahmet İzzet Paşa, 4.Ordu Komutanı Cemal Paşa ve 6.Ordu Komutanı Halil (General Kut) Paşa'nın katılımıyla bir değerlendirme toplantısı düzenlemiş ve bu toplantıda Bağdat'ın geri alınması görevinin Yıldırım Ordular Grubuna verilmesi ve 7. Osmanlı Ordusu'nun Halep'te toplanması kararlaştırılmıştır. Dönemin 4.Ordu Komutanı Cemal Paşa ile 2.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, bu öneriye şiddetle karşı çıkarak, Filistin Cephesi tehlikede iken Bağdat seferinin faydasızlığını dile getirmişlerdir. Ancak Enver Paşa, Filistin Cephesi'ndeki mevcut kuvvetlerin İngilizlerin ilerlemesine engel olabileceği kanaatini taşıdığından Bağdat'ın geri alınması

⁹ Görgülü, a.g.e., s.185.

¹⁰ Cemal Paşa'nın düşüncesine göre Enver Paşa, Almanya'dan beklenen askerî ve mali yardımın kesintiye uğramaması düşüncesiyle, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına Alman Mareşal Falkenhayn'ı getirmişti. [Nevzat Artuç, **Cemal Paşa Askerî ve Siyasî Hayatı**, TTK Yayını, Ankara, 2008, s.258.]

¹¹ 15 Temmuz 1917 tarihi itibarıyla Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı İstanbul'da faaliyete geçmiştir. Alman ordusunda General rütbesi ile görev yapan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Falkenhayn'a Osmanlı ordusunda Mareşal unvanı verilmiştir. Fahri Çeliker, "Atatürk'ün Yaşamından: Falkenhayn-Mustafa Kemal Anlaşmazlığı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. IV, Sayı:13, (1988), s.167-168.]

¹² Karargâhta mevcut Türk subayından sadece biri üstsubay sınıftan, diğerleri teğmen ve yüzbaşı rütbesindedir. Hüseyin Hüsnü (Erkilet), Harekât Şube Müdürü olarak görev yapmıştır. [Yusuf, Hikmet Bayur, "Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu", **Bellekten**, C. 20, Sayı:80 (Ekim 1956), s. 620].

kararından o dönem için vazgeçmemiştir. Bağdat'ı geri almak için teşkil edilen Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirilen Mareşal Falkenhayn ise bölgedeki mevcut kuvvetlerin İngiliz hazırlıkları karşısında yetersiz kalacağı öngörüsü ile bölgeye ivedi olarak takviye birlik gönderilmesini talep etmiştir. Başlangıçta Osmanlı Başkomutanlığı Alman generalin bu önerisini geri çevirmiştir.¹³ Ancak bölge gezildikten ve İngiliz tehdidinin boyutları görüldükten sonra Enver Paşa tarafından Bağdat'ın geri alınması fikrinden vazgeçilerek, bu doğrultuda uzun süredir Halep'te bekletilen 7.Ordu birliklerinin Filistin cephesine taşınmaları için 14 Eylül 1917'de emir verilmiştir.¹⁴ Bu esnada bölgeye sevk edilmesi planlanan Almanların Asya Kolordusunun da bölgeye intikali, ancak 1917 yılının Kasım ayı ortalarında gerçekleşebilmiştir.¹⁵ Mareşal Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın başına geçmesiyle 27 Eylül 1917 tarihli bir teşkilat değişikliği ile 4. Ordu Komutanlığı lağvedilmiş, yerine Suriye ve Batı Arabistan Umum Kumandanlığı adı altında Cemal Paşa'nın emrinde yeni bir ordu kurulmuştur.¹⁶ Yine Filistin Cephesi'nde 4.Ordu emrindeki Sina Cephesi Komutanlığı, 30 Eylül 1917 tarihi itibarıyla Alman Albay von Kress komutasında 8.Ordu Komutanlığı adı altında yeniden teşkil edilmiştir. Bu komutanlığın bağlı birlikleri olarak Albay Refet (Bele) Bey komutasındaki 22.Kolordu (3.ve 7.Tümen) Gazze'de, Tuğgeneral Ali Fuat (Cebesoy) komutasındaki 20.Kolordu (53., 54. ve 16.Tümen) Gazze batısında ve Albay İsmet (İnönü) Bey komutasındaki 3.Kolordu ise Birüssebi'de bulunuyordu.¹⁷ Bu süreçte Türk subayları Alman subaylarının emrinde çalışmaktan büyük rahatsızlık duymuşlardır. Bunun en belirgin örneği Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grubuna bağlı olarak 7. Ordu Komutanlığı görevinden istifa etmesidir. Zira 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Alman subaylarının emrinde çalışmaktan hiç hoşnut değildi. Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1917 tarihli ülkenin genel durumuna dair izlenimlerini ortaya koyan raporunda Mareşal Falkenhayn ve diğer Alman subaylarını sert bir şekilde eleştirmekteydi. Onun düşüncesine göre Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı tüm faaliyetlerinde öncelikle Almanya'nın çıkarlarını göz önünde bulunduruyordu. Bu bağlamda Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Ordusu'nun yüksek komuta kademesine Almanların getirilmesine son derece karşıydı.¹⁸ 4.Ordu Komutanı

¹³ Archibald, Wavell, **Allenby, A Study in Greatness**, Oxford University Press, New York, 1941, s.207.

¹⁴ Bayur, **a.g.m.**, s.622.

¹⁵ Erickson, **a.g.e.**, s.160.

¹⁶ Artuç, **a.g.e.**, s.255.

¹⁷ Fahrettin Altay, **1917 Kudüs Muharebesi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1958, s.3.

¹⁸ 7.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, ülkenin genel durumuna dair izlenimlerini bütün çıplaklığıyla ortaya koymak amacıyla 20 Eylül 1917 tarihli raporunun birer suretini başta Başkumandan Vekili Enver Paşa olmak üzere dönemin Sadrazamı ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa ile 4.Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa 20 Eylül

Cemal Paşa da bu durumdan çok rahatsızdı. Cemal Paşa'nın da Mareşal Falkenhayn ile arası açılmış ve neticede Cemal Paşa'nın yetki ve sorumlulukları asgari düzeye indirilmişti. Bu durumu içine sindirmeyen Cemal Paşa, izin bahanesiyle Aralık 1917'de bir daha dönmek üzere Şam'dan ayrılmıştır. Cemal Paşa'nın kontrolünde bulunan tüm Hicaz, Filistin, Suriye ve Irak'ın savunması 12 Ocak 1918'den itibaren Yıldırım Ordular Grubuna devredilmiştir. Bu tarihten itibaren Mareşal Falkenhayn ile Başkomutan Vekili Enver Paşa arasında birtakım anlaşmazlıklar hâsıl olmuştur. Nitekim bu anlaşmazlıklar, Alman Mareşal Falkenhayn'ın 1918 yılının Şubat ayı itibariyle görevden alınması ile sonuçlanmıştır.¹⁹

1.2. İngilizlerin Birüssebi-Gazze Hattına Taarruz Hazırlıkları

1917 yılının Nisan ayındaki İkinci Gazze yenilgisinden sonra İngiliz General Murray, elde mevcut kuvvet olmamasına karşın Birüssebi-Gazze hattına yeni bir taarruz için yoğun bir hazırlıklar dönemine girmiştir. Bu kapsamda General Murray, Mısır'dan Gazze'ye doğru bir demiryolu inşasına ve bu demiryolu boyunca su boruları döşeme çalışması başlatmıştır. Yine bu süreçte Arap isyanı, İngiliz istihbarat subayı Lawrence tarafından harpte önemli bir etken oluncaya kadar tahrik ve takviye edilmekteydi.²⁰ Ancak ardı ardına yaşanan yenilgiler üzerine General Murray, Birinci ve İkinci Gazze yenilgilerinden sorumlu tutularak, İngiliz Savaş Bakanlığı tarafından 11 Haziran 1917 tarihi itibariyle komutanlık görevinden alınmıştır. Zira emperyalist bir politikanın takipçisi olduğu gibi, Yahudilere Filistin topraklarında bir yurt amacını güden Siyonizm ideallerinin de büyük savunucusu olan Başbakan Lloyd George, üç dince kutsal sayılan Kudüs'ün alınmasını hedeflemekteydi.²¹

1917 tarihli raporunda özetle şu hususlara değinmektedir: “Bağdat'ın geri alınması hiçbir şeyi değiştirmez, çünkü savaşın kaderini belirleyecek yer Sina'dır. İngiliz birliklerinin aslında yoğun bir şekilde bulunduğu yer de aslında Sina-Filistin'dir.” Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1917 tarihli raporuna ilaveten 24 Eylül 1917 tarihinde ek bir rapor daha yazmıştır. Bu raporda ise Sina Cephesi'ne yapılacak harekâtın nasıl olması gerektiğine ve Mareşal Falkenhayn ile arasındaki görüş farklılığına dikkat çekmiştir. 24 Eylül 1917'deki raporu da Osmanlı Başkomutanlığı tarafından dikkate alınmayınca Mustafa Kemal Paşa istifa etmek mecburiyetinde kalmıştır. 7. Ordu Komutanlığı görevinde iken Mustafa Kemal Paşa'nın, başta Başkomutan Vekili Enver Paşa olmak üzere devletin ileri gelenlerine dört gün arayla gönderdiği 20 ve 24 Eylül 1917 tarihli raporlarından neredeyse tam bir yıl sonra, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı bozguna uğramıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayur, **a.g.m.**, s.624-625; Şükrü Tezer, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, TTK Basımevi, Ankara, 2008, s.141-147.

¹⁹ Şükrü Mahmut Nedim, **Filistin Savaşı, 1914-1918**, Çev. Abdullah Es, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s.113.

²⁰ The National Archives-England (TNA) , WO 106/725 [Plan of Operations in Palestine Front]; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Sina-Filistin Cephesi**, C. IV, Ks.2, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1986, s.40.

²¹ Fahri Belen, **20.Yüzyılda Osmanlı Devleti**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016, s.397.

Bu hedefin General Murray tarafından gerçekleştirilemeyeceği anlaşılınca General Murray'ın yerine, Mısır Sefer Kuvveti Komutanlığı'na Batı Cephesi'ndeki başarılarıyla tanınan Orgeneral Edmund Henry Allenby getirilmiştir.²² Başbakan Lloyd George, göreve başlamadan önce kendisini ziyaret eden General Allenby'e Noel öncesinde Hristiyan âlemine hediye olarak Kudüs'ün ele geçirilmesi, talimatını vermiştir.²³ 28 Haziran 1917'de Kahire'ye gelen ve Mısır Seferi Kuvvetler Komutanlığı görevine başlayan Allenby'e, İngiliz Hükümeti tarafından Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Türklerin Filistin'den çıkarılması hedef gösterilmişti. Bu hedefe ulaşılması için ihtiyaçların saptanması ve giderilmesi istendiğinden General Allenby görevine cepheyi teftiş etmekle başlamıştır. Hazırlık döneminde kıtaların yiyecek, su cephanesi ihtiyaçlarının tamamlanması için gereken çarelere başvurulmuştur. Demiryolları, motorlu araçlar ile deve kollarının teşkili için yapılacak çalışmalar hız kazanmış, sefer kuvvetinin yapacağı harekâta lojistik destek sağlanmıştır.²⁴ İngiliz Genelkurmaylığı tarafından Osmanlı Devleti'nin bir an önce harp dışı bırakılması noktasında iki tümenin en kısa zamanda cepheye gönderileceği bildirilmiştir. General Allenby'nin komutasındaki Mısır Sefer Kuvvetinin çoğunluğu Çanakkale Muharebelerinden Mısır'a dönen ve yeniden organize edilen Britanya, Avustralya, Yeni Zelanda ve Hint Ordularından oluşmaktaydı. Bu esnada bölgedeki politik ve dini amaçlarını tahakkuk ettirmek amacıyla Fransızlar ve İtalyanlar da sembolik de olsa ufak birlikler göndermişlerdir.²⁵ Bu durumda 1917 yılının Ekim ayı itibarıyla Mısır Seferi Kuvvetler Komutanı Orgeneral Allenby'nin ordusu iki piyade tümeni ve bir süvari alayından teşkil edilmişti.²⁶

²² H.S. Gullet, **The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine, 1914-1918**. Sydney, Angus & Robertson, Australia, 1923, s.356; General Edmund Henry Allenby (1861-1936): Kraliyet Askerî Akademisi'nde aldığı eğitimin ardından Camberley Harp Akademisi'nden mezun olmuş ve kurmay subay olarak art arda çeşitli görevler almıştır. 1884-1888 yıllarında Güney Afrika'da görev yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Batı Cephesi'nde başarı göstermesinin ardından 11 Haziran 1917 tarihinde Mısır Sefer Kuvvetleri Komutanlığına atanmış ve Filistin ve Suriye'deki Müttefik Ordular askerî harekâtını yönetmiştir. Orgeneral Allenby, 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü işgal ederek, "Kudüs Fatihisi" unvanını almıştır. Filistin ve Suriye'deki başarısından dolayı kendisine mareşallik rütbesi ile asalet unvanı verilmiştir. Allenby, 1919-1925 yılları arasında Mısır Yüksek Komiserliği görevinde bulunmuştur. [Erickson, **a.g.e.** s.175].

²³ Lloyd George savaş anılarında bu talimatın General Allenby tarafından başarıyla yerine getirildiği bilgisine yer vermektedir. [David Lloyd George, **War Memoirs of David Lloyd George**, Vol. II, Odhams Press Limited, London 1938, s.1923].

²⁴ Birinci Dünya Harbi, **a.g.e.**, C. IV, Ks.2, s.45.

²⁵ TNA, WO 32/ 5128 "General Edmund Allenby's Despatch on Operations in Palestine"; **BOA HR. SYS**, 2113/5-13.

²⁶ General Allenby'nin ordusunda Tümgeneral P. W. Chetwode komutasında 20.Kolordu (53., 60. ve 73.Tümenler); Korgeneral E. S. Bulfin komutasında 21.Kolordu (52., 54.,

2. İngiliz Genel Karşı Taarruzunun Başlaması ve Kudüs'ün Düşmesine Giden Süreç

Osmanlı tarafında Bağdat'ın geri alınması, Filistin'in kesinlikle savunulması gibi birbirinden çok farklı iki planın taraflıları arasındaki tartışmalar sürüp giderken İngilizler, Filistin'in işgali için gerekli olan bütün hazırlıklarını tamamlamışlardı. İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra Albay von Kress komutasında teşkil edilen 8.Ordu Komutanlığı bağlı Albay İsmet (General İnönü) Bey komutasındaki 3.Kolordu karargâhının 13 Ekim 1917'de Birüssebi'ye ulaşmasından kısa bir süre sonra 31 Ekim 1917 akşamı İngiliz kuvvetleri, General Allenby komutasında beklenen büyük taarruzlarını başlatmışlardır.²⁷ İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra İngilizlerin gittikçe artan kuvvet ve hazırlıkları karşısında Osmanlı tarafının hazırlıkları çok zayıftı ve maruz bulunduğu tehlike açıktı. Her biri bir tabur kuvvetinden öteye geçmeyen Osmanlı tümenlerinin gerisinde önemsenebilecek genel bir ihtiyat kuvveti bulunmazken, Yıldırım Ordular Grubu, Sina cephesindeki kuvvetlere emir ve komuta etmeye 30 Eylül 1917 tarihinde fiilen başlamıştır. Üçüncü Gazze Muharebesi olarak adlandırılan Filistin Cephesi'ne İngiliz genel taarruzunun başladığı 31 Ekim 1917 tarihi itibarıyla Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn 150-200 subaydan oluşan karargâhıyla hâlâ Halep'te bulunurken, Kudüs'e ancak 1 Kasım 1917 günü ulaşabilmiş, dolayısıyla muharebelerin seyrine çok fazla bir etki gösterememiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 1917 yılının Ekim ayı başında istifa etmesi ile 7.Ordu Komutanlığı görevine atanan Fevzi (Mareşal Çakmak) Paşa ise karargâhıyla ancak 27 Ekim 1917 günü cepheye ulaşabilmiştir. Bu durumda Birüssebi bölgesini müdafaa etmekle görevlendirilen 7.Ordu'nun Halep'ten Filistin'e sevki Birüssebi'ye İngiliz taarruzu başlamadan sadece dört gün önce tamamlanabilmişti.²⁸ İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Allenby'nin taarruz zamanını Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkil ve intikal dönemine denk getirmesinin kazanılan başarıda büyük bir etken olduğu söylenebilir. İngiliz taarruzuna karşı Birüssebi zayıf birliklerle donatılmıştı. Şöyle ki, 1917 Ekim ayında Sekizinci Orduya bağlı üç tecrübeli ve dayanıklı piyade tümeni Birüssebi'den ziyade Gazze'nin elde tutulmasını desteklemek amacıyla ihtiyat görevine kaydırılmıştır. Birüssebi, yalnızca 2.Piyade Alayını takviye olarak alan çoğunlukla Araplardan ve eğitimsiz askerlerden oluşan 27 Piyade Tümeni ile

75.Tümenler), General Chauvel komutasında Çöl Atlı Kolordusu (Yeomanry [Kraliyet gönüllü süvari alayları], Avustralya ve ANZAK Tümenleri) bulunmaktaydı. TNA, WO 106/729 [Future Operations in Palestine].

²⁷ H.Pirie Gordon, *A Brief Record of the Advance of the Egyptian Expeditionary Force: July 1917 to October 1918*, His Majesty's Stationery Office, London, 1919, s.2.

²⁸ Fahri Belen, *20.Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016, s.396.

iki alaydan oluşan 3.Süvari Tümeni'nden ibaret Osmanlı 3. Kolordusunun elinde kalmıştı.²⁹ 8.Ordu'ya bağlı 3.Kolordu'nun 26.Tümen Komutanı olarak görev yapan Albay Fahrettin (General Altay) Bey'in ifadesi ile "*Bu durumda kesin savaşı kabul etmeyerek orduyu daha geride bir mevziye çekmek lâzım gelirken bu yapılmamıştı.*"³⁰ Birüssebi savunmasından sorumlu olan 3.Kolordu Komutanı İsmet (İnönü) Paşa ise anılarında bu muharebe esnasında birliklerin zayıf kuvvetlerden meydana geldiğini belirtirken, muharebenin kaybına ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "*Ordudan gelen emirde Birüssebi savunulacaktır, deniliyordu. Kolordu bütün gücü ile ve bütün ihtiyatlarını cepheye sürerek savunmaya devam etti. Düşman topçusunun mukayese edilmez üstünlüğü yanında, piyade ve süvari olarak 3.Kolordu'ya taarruz eden İngiliz kuvvetleri, bizim kuvvetlerimizin altı mislinden fazladır. Türk tarafındaki esas sorun düşman hareketini karşılayacak ihtiyat kuvvetinin bulunmamasıydı. Halep'te toplanmış ordu, parça parça sevk olunuyordu ve yetişmek için çok geç kalmıştı.*"³¹ Birüssebi-Gazze Muharebesi Osmanlı ordusunun hazır olmadığı bir zamanda İngilizler tarafından özellikle planlanmıştı. General Allenby Gazze'ye taarruzda bulunacağı izlenimini vermiş, ancak asıl taarruzu Birüssebi üzerine gerçekleştirmişti.³² Zira Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın Bağdat'a gitmesi beklenirken, Bağdat'tan vazgeçip, Filistin'e yöneldiklerini anlaşıncı onlar gelmeden işi bitirmek için hemen taarruza geçilmişti ve zayıf Osmanlı kuvvetleri büyük bir yenilgiye uğratılmıştı.³³

8.Ordu Komutanı Albay von Kress hatıratında Üçüncü Gazze Muharebesi'nin kaybedilmesini üstün İngiliz kuvveti karşısında muharebe yapılan mevziin 50.km genişliğinde bulunmasına karşın kendi birliklerinin yetersizliğine, tümenlerinin muharebe kuvvetlerinin azlığına bağlamaktadır.³⁴ Neticede Osmanlı birliklerinin yorgun ve bitkin bu durumu, İngilizlerin Filistin toprakları içerisinde ilerlemeye devam etmelerini âdeta cesaretlendirmiştir. Şehrin düşeceği ve Osmanlı kuvvetlerinin esir olacağı anlaşılınca burası terk edilmek zorunda kalmıştır. Albay von Kress, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın mutabakatını almak suretiyle Gazze şehrini ve buradaki mevzileri 4 Kasım 1917'den itibaren boşaltmaya başlamış, denizden ve havadan desteklenen İngiliz birlikleri ise 7 Kasım

²⁹ Erickson, a.g.e., s.182.

³⁰ Altay, a.g.e., **10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)**, s.135.

³¹ İnönü, a.g.e., s.119.

³² Erkilet, a.g.e., s.177;V. Gilbert, **The Romance of the Last Crusade, with Allenby to Jerusalem**, D.Appleton Company, London,1923, s.88.

³³ Altay, **1917 Kudüs Muharebesi**, a.g.e., s.5.

³⁴ **Kress von Kressenstein, Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 322.

1917'de Gazze'ye girmiştir.³⁵ Bu bağlamda Üçüncü Gazze Muharebesi, İngilizlere Filistin kapılarının açılması ve daha sonraki muharebelere olumsuz bir başlangıç teşkil etmesi noktasında Filistin harp tarihine kesin bir etki yapması açısından önem arz etmektedir. Muharebenin kaybedilmesindeki en büyük etken İngilizlerin her bakımdan Osmanlı kuvvetlerinden çok üstün olmalarıdır. İngiliz General Allenby tarafından yapılan hazırlıklar gizlilik ve baskın esasına göre yürütülmüş, harekâtın tarihi ve metotları ancak çok sınırlı üst komutanlar tarafından bilinmiştir. İngiliz taarruzunun başarısındaki önemli faktörlerden biri de İngilizlerin deniz ve hava üstünlükleridir. Yine İngilizler, ateş gücü ve personel bakımından tartışmasız üstünlüğe sahiptilerdi. İngiliz subayı ile eri iâşe, teçhizat ve hayatî harp araçları açısından çok donanımlıydı. Osmanlı subayı ve eri sözü edilen konularda çok geri bulunmaktaydı. Filistin Cephesi'nde Osmanlı Ordusu'nda görev yapmış olan Iraklı Tuğgeneral Şükrü Mahmut (Nedim) "Filistin Savaşı" adlı eserinde konuya ilişkin Osmanlı Başkomutanlığının Filistin Cephesi ve Bağdat'ın geri alınması ile ilgili olarak uzun süre tereddütte kalmasının ve bu konuyu uzun süre tartışmasının, İkinci Gazze Muharebesini takiben yaklaşık altı ay sürelik ellerine geçen toparlanma fırsatının kaybedilmesine neden olduğuna dair şu değerlendirmede bulunmaktadır: "*Türklerin bu kararsız tutumları İngilizlerin Filistin'de büyük zafer kazanmalarına neden olmuştur. Taarruza denk gelen aylarda İngiliz casuslarının bölgedeki yerli halk üzerinde sağladıkları olumsuz duygular ile bölgedeki Türk ulaşım şebekelerine yaptıkları sabotajlar, Filistin Cephesi'ndeki muharebelerin seyrini İngilizlerin lehine çevirmiştir.*"³⁶

12 Kasım 1917'de Mareşal Falkenhayn'ın emriyle 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşanın emrindeki zayıf birliklerden oluşan 53. ve 26. Tümenlerin yapmış olduğu karşı taarruz da sonuçsuz kalınca, 13-14 Kasım 1917 gecesi Osmanlı savunma hattı daha kuzeye Yafa-Kudüs mevkiine geri çekilmek zorunda kalmıştır.³⁷ Bu gelişmeler üzere Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı 13 Kasım 1917 günü Kudüs'ten Nablus'a nakledilmiştir. Aynı gün Kudüs'ü ziyaret eden Enver Paşa ile Mareşal Falkenhayn yaptıkları görüşmede; "*Kudüs'ün en son mermiye ve en son askere kadar savunulamayacağını, şehri savunmanın büyük kayıplara sebebiyet vereceği, durumun anlaşılması hâlinde, birliklerin geriye çekilebileceklerine*" dair ortak bir kanaate varmışlardır.³⁸ Bu esnada General Allenby komutasındaki Mısır Seferi Kuvveti ilerlemeye devam ederek, 16 Kasım 1917'de Yafa'yı ele geçirmiş ve 21 Kasım 1917'den itibaren üç dince

³⁵ Nedim, a.g.e., s.68.

³⁶ Nedim, a.g.e., s.55-56.

³⁷ ATASE Arşivi, BDH-3701-12-32.

³⁸ Nedim, a.g.e., s..91.

kutsal sayılan ve 1517 yılından itibaren dört yüz yıldır Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Kudüs şehrini kuşatma harekâtına başlamıştır. 8.Ordu'ya bağlı 20.Kolordu Komutanlığı Kudüs savunmasıyla görevlendirilmiştir. 20.Kolordu, 20 Kasım- 9 Aralık 1917 tarihleri arasındaki kuşatma harekâtı esnasında her ne kadar çetin bir direniş göstermiş olsa da, Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Kudüs'ü savunmanın imkânsızlığını görünce 9 Aralık 1917'de Kudüs'ü boşaltma ve doğuya doğru çekilme kararını almıştır. Böylece 10. İngiliz Tümeni, 9 Aralık 1917 günü muharebe yapmadan şehre teslim alırken, General Allenby, kendisi için hazırlanmış büyük bir karşılama töreni ile 11 Aralık 1917'de şehre girmiştir.³⁹ İngiliz Hükümeti'nin Filistin topraklarında Yahudilere yurt hakkını tanıyan Balfour Deklarasyonu'nu ilan etmesinden beş hafta sonra Kudüs, İngilizler tarafından ele geçirilmiştir.⁴⁰ Kudüs'ü savunmasıyla ilgili tedbirlerin alınmasında çok geç kalınması, Mekke ve Bağdat'tan sonra bu tarihi ve kutsal şehrin de düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu gelişmeler üzere Yıldırım Orduları Karargâhı, bu defa da Nablus'tan Nasıra'ya alınmış ve bağlı birlikleri Hayfa ile Lut Gölü arasındaki bir mevzide tertiplenmiştir. İngiliz arşiv belgelerinde İngilizlerin Gazze-Birüssebi'den Yafa ve Kudüs'e kadar olan ilerlemesini içeren süreçte (31 Ekim-9 Aralık 1917) Mısır Seferî Kuvvetlerinin insan kaybı ölü, yaralı ve kayıp sayısı 19.000 kişi, esir sayısı da 12.000 kişi olarak verilmektedir.⁴¹ 3.Kolorduya bağlı 26.Tümen Komutanı olarak görev yapmakta olan Albay Fahrettin (Altay) Bey Kudüs'ün kaybı esnasında Osmanlı askerinin nasıl bir yokluk ve sefalet içinde olduğunu şöyle gözler önüne sermektedir:

“7 Aralık 1917 akşamüzeri şiddetli bir soğukta kar gibi ince bir yağmur başladı. Askerin çoğu yazlık elbiseli, ayakkabı ve çamaşırları perişan, yağmurlukları, portatif çadırları eksik, Kolordudan gelen emirde bunların menzilce ikmali bildirildi. Şöyle bir tezkere yazdım: Eğer çamaşırlık bez bulunmuyorsa otellerdeki yatak yorgan, çarşaf gibi şeyler toplanarak çamaşır yaptırılabilir, cami ve kiliselerdeki kilim ve halıların bir kısmı da o mukaddes yerleri müdafaa için dağda taşa dövüşen askerciklere siperlerinde yataklık ve çadırlık olmak üzere gönderilebilir. Yine bir şey yapılmadan bu gece yağmurla

³⁹ Gordon, **a.g.e.**, s.10; Gilbert, **a.g.e.**, s.169.

⁴⁰ Birüssebi düştükten ve Allenby'nin Filistin saldırısının başarılı olacağı anlaşıldıktan sonra 2 Kasım 1917 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulacağı yolunda bir demeçte bulunmuştur. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.III, Ks. IV, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.429.

⁴¹ **TNA**, WO 106/729 [Future Operations in Palestine].

beraber yoğun bir sis içinde soğukta askerlerimiz vatani vazifelerini yaptılar.”⁴²

27-28 Aralık 1917 tarihleri arasında Kudüs'ü İngilizlerden geri almak için 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa tarafından Kudüs-Nablus istikâmetinde iki kez karşı taarruz düzenlenmiş, ancak bu iki taarruzda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. General Allenby'nin raporlarında bu başarısız iki taarruz sonucu Osmanlı tarafından 750 esir alındığını, aynı zamanda 1.000'den fazla ölü, yaralı ve kayıp verildiği belirtilmektedir.⁴³ Kudüs'ün düşüşünün hemen ardından Filistin Cephesi'nde taraflar arasında bir süreliğine sessizlik hâkim olurken bu esnada İngiliz hükûmet ve askerî yetkilileri bölgeyle ilgili yeni bir durum değerlendirmesi yapma gereğini duymuşlardır. Bu değerlendirmede 1917 yılının Ekim ayı itibariyle Alman-Avusturya ordusunun Batı Cephesi'nde İtalyanları Caporetto Muharebesi'nde büyük bir yenilgiye uğratması, Fransızların Batı Cephesi'ndeki hezimetleri, Çarlık Rusya'nın Bolşevik Devrimi nedeniyle savaştan çekilmesi gibi siyasi gelişmeler de etkin olmuştur. Müttefikler açısından savaşın seyrindeki bütün bu olumsuz gelişmeler üzerine İngiliz hükûmet yetkililerinde; “*Almanları yenmek için müttefiklerine en ağır darbeler indirilerek, saf dışı bırakılması*”, düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Alınan karara göre Irak Cephesi'nde savunmada kalınarak, buradan artırılacak kitaları, Filistin Cephesi'ni takviye olarak getirmek suretiyle Filistin Cephesi'nde sonuç alıcı bir taarruzla Osmanlı'yı savaş dışı bırakmak hedeflenmekteydi.⁴⁴

⁴² Altay, **1917 Kudüs Muharebesi, a.g.e.**, s.9.

⁴³ Gordon, **a.g.e.**, s.13.

⁴⁴ Almanya'yı Batı Cephesi'nde yenilgiye uğratmanın neredeyse imkânsız olduğunu değerlendiren Başbakan Lloyd George, Almanya'nın yenilgiye uğraması için müttefiki Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ı bir an önce savaş dışı bırakmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda 9 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Gizli Antlaşması ve 1917 Kasım ayında ilan edilen Balfour Deklarasyonu'nun hayata geçirilmesi için de Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarının elde edilmesinin önemine binaen Filistin'e kesin hedefli bir taarruz yapılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. İngiliz Genelkurmaylığı tarafından 26 Aralık 1917 tarihli hazırlanan 14 maddelik raporda; “*Müttefik ordusunun Filistin'den hızla ilerlemesinin kolay bir şekilde gerçekleştirilemeyeceği, bunun için zamana ve takviye kuvvete ihtiyaç duyulduğu,*” açıklaması yapılmıştır. Ancak bahse konu rapor, Başbakan Lloyd George'u ikna etmemiş ve konuyu Kasım 1917'de teşkil edilen Versay'daki Müttefik Devletler Yüksek Savaş Konseyine götürmüştür. Yüksek Savaş Konseyi, 21 Ocak 1918 tarihli toplantısında Lloyd George'un görüşünü benimseyen önemli bir karara imza atmıştır. Bahse konu Konsey'den Ortak Nota (Joint Note) No:12 olarak, “*Amerikan ordusu hazır oluncaya kadar Fransa Cephesi'nde savunma durumunda kalınmasını, Merkezi Devletler Cephesi'nde bir gedik açmak için Osmanlı Ordusunun yok edilmesi ve Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak üzere Irak ve Filistin'de kesin sonuçlu bir taarruz*

3. Kudüs'ün Düşmesini Müteakip İngilizlerin Filistin'de Suriye Hedefli İlerlemeleri

Kudüs'ü ele geçiren İngilizlerin Yafa'dan yeniden taarruza başladıkları 19 Şubat 1918 tarihine kadar Filistin Cephesi'nde her iki tarafta da bir sessizlik dönemi hâkim olmuştu. 1918 yılının başlarında Yıldırım Orduları Grubu'nun komutasında önemli bir değişiklik görülmektedir. Temmuz 1917'de önce Bağdat'ı İngilizlerden geri almak için oluşturulan, ancak Filistin'in tehlikeye girmesinden dolayı Filistin'e yönlendirilen Yıldırım Ordular Grubunun Komutanlığına getirilen Alman Mareşal Falkenhayn, Kudüs'ün düşmesi ve bölgedeki Türk komutanlarıyla geçinememesi gibi olaylar gerekçe gösterilerek, 25 Şubat 1918'de görevinden alınmış, yerine Alman Mareşal Otto von Liman Sanders atanmıştır.⁴⁵ Ne var ki, komuta kademesindeki bu değişiklik de Filistin Cephesi'ndeki kötü gidişatı durduramaya yetmemiştir. 16 Şubat 1918'den itibaren Yıldırım Ordular Grubuna bağlı birlikler yeni bir reorganizasyona tabi tutulmuştur. Cemal Paşanın görevinden ayrılıp İstanbul'a dönmesi sonucu 4.Ordu Komutanlığı, Mersinli Cemal Paşa'nın komutanlığında yeniden teşkil edilerek Yıldırım Ordular Grubu bünyesine alınmıştır. Filistin Cephesi'nde başkanlığını Alman Mareşal Sanders'in yürüttüğü Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı yine üç ordu hâlinde teşkil edilmiştir.⁴⁶ Bu süreçte yavaş fakat emin adımlarla ilerlemek isteyen General Allenby ise 1918 yılının Şubat ayı ortalarında ileri taarruza geçmiş ve Arap isyanının da etkisiyle bölgede hızla

yapılması", kararı çıkmıştır. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaş dışı bırakılması için Halep'e kadar olan bütün Filistin topraklarının alınması öngörülmüştür. Yüksek Savaş Konseyi, "*Doğuda yani Filistin Cephesi'nde müttefiklerin icra edecekleri harekâtle Osmanlı ve Bulgaristan gibi iki Alman müttefikleri saf dışı bırakılabilecektir,*" görüşünü benimsediğinden İngiliz Genelkurmayı da Osmanlı Devleti'ne nihai darbenin Filistin Cephesi'nde vurulması gerektiği önerisini kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu doğrultuda General J. C. Smuts başkanlığındaki bir askerî heyetin, Mısır Sefer Kuvvetleri Başkomutanı General Allenby ve İngiliz Irak Ordusu Komutanı General Marshall ile görüşmek ve ortak bir harekât planı hazırlamak üzere Kahire'ye gönderilmesine 28 Ocak 1918 tarihli Savaş Kabinesi toplantısında karar verilmiştir. **TNA, WO 106/729** [Future Operations in Palestine,], Wavell, **a.g.e.**, s.240; Atabey, **a.g.m.**,s.460-461.

⁴⁵ Nedim, **a.g.e.**, s.122.

⁴⁶ 1918 yılının Şubat ayında yapılan bir düzenleme Yıldırım Ordular Grubunun mevcut durumu şöyleydi: **8.Ordu:** Cevat Paşa komutasında olan bu ordunun karargâhı Tul Karm'daydı. Refet Bey komutasındaki 22.Kolordu (7., 20. ve 46.Tümen) ile Alman Asya Kolordusu (19.ve 16.Süvari Tümenleri) ve bir Alman Grubu'ndan teşkil edilmişti. **7.Ordu:** Albay Fevzi (Çakmak) Bey komutasında olan bu ordunun karargâhı Nablus şehrindeydi. 3.(1.ve 11.Tümen) ve 20. Kolordu (26.ve 53.Tümen)'dan teşkil edilmişti. **4.Ordu:** Ürdün (Şeria) nehrine kadar uzanan bölgenin savunmasından sorumluydu. Karargâhı Amman'daydı. 2. ve 8.Kolordudan oluşmaktaydı. Nedim, **a.g.e.**, s.137; Fahri Belen, **Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi**, C. V, 1918 Yılı Hareketleri, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1967, s.19-20.

ilerlemeye başlamıştır. İngiliz kuvvetleri 19 Şubat 1918'de Şeria nehrinin doğusuna geçmiş ve Amman'ı ele geçirmek üzere genel taarruza başlamıştı. 19 Şubat 1918 tarihli İngiliz taarruzunun hedefi Amman üzerindeki Eriha olmuştur. Bu taarruz Der'a-Hicaz demiryolu hattına yapılan büyük Arap taarruzlarıyla koordine edilmiş ve öncesinde cephe boyunca şaşırtma taarruzları gerçekleştirilmişti. 1918 Mart ayının son haftasında İngilizler, Şeria nehrinin doğusuna ansızın geçerek yeni bir cephe açmışlar ve başlıca kuvvetleriyle Der'a-Hicaz demiryolu hattını kesmek Amman'ı ele geçirmek üzere ilerlemişlerdir. General Allenby'nin birlikleri, 21 Mart 1918'de Şeria nehrini geçmeyi başararak 26 Mart 1918'de Amman yakınında bulunan El-Salt'ı ele geçirmişti.⁴⁷ Ancak İngilizler bir hafta süren çetin muharebelere rağmen Amman'daki Osmanlı savunmasını kıramayınca, 1 Nisan 1918'de geri çekilmeye mecbur olmuşlardır.⁴⁸ Ardından 1918 yılının Mayıs ayı başında Şeria nehrinin doğusuna baskın şeklinde ikinci bir başarısız İngiliz taarruzu gerçekleştirilmiştir. Şeria Muharebeleri esnasında ve sonrasında bu harekâtı desteklemek üzere ünlü İngiliz İstihbarat subayı Lawrence tarafından sevk ve idare edilen Arapların Hicaz demiryoluna karşı sabotaj faaliyetlerinde büyük bir artış yaşandığı görülmektedir. 4.ve 8. Osmanlı Ordusu'na bağlı birliklerin müdahalesiyle üç gün süren muharebe sonucu İngilizler bölgeden çekilmiştir.⁴⁹ İkinci Şeria Muharebesi olarak bilinen bu muharebeden sonra sıcakların artmasının da etkisiyle İngilizler, Filistin Cephesi'ndeki faaliyetlerini bir süreliğine yavaşlatmak zorunda kalmışlardır.

Şeria Muharebeleri'nin ardından Filistin Cephesi'nde yaşanan durgunluğun önemli etkenlerinden biri de Alman General Wilhelm Ludendorff'un 1918 ilkbaharında Fransa'da giriştiği büyük taarruz harekâtının Britanya İmparatorluk Genelkurmayını hayati derecede ihtiyaç duyulan takviyeleri Allenby'nin ordusundan almak zorunda bırakmasıydı. Filistin Cephesi'nde bu muharebeler sürerken Almanya, Amerikan ordusu cepheye yetişmeden Batı Cephesi'nde nihai zafer elde etmek amacıyla 22 Mart 1918'de Ludendorff taarruzu başlatmıştır. Fransa'ya yönelik başlatılan bu taarruz nedeniyle İngiliz Savaş Bakanlığı endişeye kapılmış ve General Allenby'den Doğu Şeria'ya karşı girişilmesi planlanan taarruzdan sarfınazar ederek, Batı Cephesi'ne gönderilmek üzere tümen hazırlamasını istemiştir. Bu kapsamda General Allenby, komutasındaki 2 (52.ve 74.Tümenler) piyade tümeni, gönüllü süvarilerden oluşan 9 süvari alayı, 24 İngiliz alayı, 5 ağır topçu taburu ve 5 makineli bölüğünü 1918 Mart ayından başlayarak Fransa'ya

⁴⁷ Cyril Falls, **Military Operations, in Egypt & Palestine from June 1917 to the End of the War**, Vol.II, H. M. Stationery Office, London, 1930, s.401.

⁴⁸ **Birinci Dünya Harbi, a.g.e.**, C. IV, Ks.2, s.724.

⁴⁹ İsmet İnönü, **Hatıralar**, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s.124.

göndermek zorunda kalmıştır. Fransa cephesinden de Filistin'e Hintli süvari kıtaları kaydırılırken Irak Cephesi'nden de iki tümen bölgeye gönderilmiştir.⁵⁰ General Allenby, fiili olarak Britanya ordusunun eğitimli ve tecrübeli muharip gücünün önemli bir bölümünü kaybetmiş ve karşılığında ise daha eğitimsiz Hint birliklerini almıştı. Bu gelişmeler, General Allenby'yi yaz mevsimini ordusunu tamamen yeniden düzenleyip, tekrar eğiterek geçirmek zorunda bırakmıştı. Bu kapsamda Allenby, ordusuna katılan ve yarı nizami bir hâlde bulunan yeni Hintli kuvvetlerini neredeyse beş ay sürececek bir reorganizasyona tabi tutmuştur. Bu suretle İngilizler sonuç alabilecek büyük bir saldırı için sıcakların da artması ile 1918 yaz ayları boyunca savunmada kalarak ve yeni takviye birlikler alarak hazırlanmışlardır.⁵¹ Filistin Cephesi'nde İngilizler tarafında durum böyle iken Osmanlı Ordusu da birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştı. Şöyle ki, 1918 Haziran ayı itibarıyla Filistin cephesinden asker çekilerek, Kafkasya cephesine gönderilmesi konusu gündeme gelmişti. Filistin'deki Alman Avcı taburunun başka bir Osmanlı Cephesi'nde kullanılma düşüncesi, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Paşa tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştı.⁵² Liman von Sanders, "Türkiye'de

⁵⁰ TNA, WO 106/729; Nedim, a.g.e., s.125.

⁵¹ BOA HR.SYS, 2113/9 11-12 : "İngiltere'nin Filistin'e asker sevki, 18 Ağustos 1917".

⁵² Liman von Sanders'in 20 Haziran 1918 tarihli Alman Büyükelçiliğine gönderdiği şu yazı dönemi ve şartları ortaya koyması açısından önemlidir: "Osmanlı Genel Karargâhının, F. Ordular Grubu (Yıldırım) birliklerine uyguladığı muamelenin Almanya'nın askeri ve siyasi menfaatlerine müthiş bir şekilde zarar verdiğini imparator hazretlerinin vekili sıfatıyla size arz etmeye mecburum. Burada bulunan Türk birlikleri cepheyi yalnız başına tutmaya muktedir değildir. Burada özellikle baştan aşağı yetersiz ve kötü beslenmiş, elbise ve ayakkabı mahrumiyeti içerisinde bulunan Türk birlikleri söz konusudur. Bugün Türk firari erlerinin sayısı, silahaltında bulunanların sayısından fazladır. Birliklerin işe durumlarının temini için Türkler tarafından kesinlikle sorumluluk alınmıyor. Emrim altında bulunan orduların elbiseleri o kadar kötü durumdadır ki birçok subay yırtık elbise giyiyor ve hatta öyle tabur komutanları var ki potinleri olmadığından çarık giymeye mecbur oluyorlar. Alman ve Avusturyalılar tarafından imkan dahilinde yardım ediliyor; ancak bu yardımlar ihtiyacın büyüklüğü sebebiyle sadece küçük yardım yerine geçiyor. Irak'taki 6.Ordu'da bulunan Alman subayları tarafından Prusya Harbiye Nezaretine gönderilen raporlarda, 1918 Nisanında sona eren son kış mevsiminde açlıktan ve bunun sonuçlarından 17 bin askerin öldüğü bildiriliyor. Bütün bu olanlar ortadayken Türk esaslarına dayanılarak geniş çaplı bir teşebbüse girişilmemelidir. Türk ordusu yeterince tanıyan herkes için bu teşebbüs hatalı ve başarısızlığa mahkûm olacağı bilinmelidir. İran içlerine yapılan harekâtlar-ki yapılmamasını ısrarla ihtar etmişim-Türkler Bağdat'ı kaybettiler; Yıldırım teşebbüsüne Bağdat'ın hedef alınarak girişilmesi Türklerin Kudüs'ü kaybetmelerine sebebiyet verdi. Şimdi de Kafkasya'ya karşı yapılacak hesapsız teşebbüsle Filistin ve Suriye ile bütün Arabistan'ı kaybedecekler. Buna ait sorumluluk da bir gün Almanya'ya yüklenecektir. Türkiye Hükümetine ve Türk ordusuna gereken şey dışarıda geniş işgal planları değil, içerideki cephelerinin takviye ve tahkimatın derecesine göre kaybedilen arazinin tekrar kazanılmasına teşebbüs olunmalıdır. Kesin olarak karşı çıkmama rağmen Alman birlik ve teşkilatı başka cephelerdeki Türk teşebbüsleri için buradan alındığı takdirde birçok vilayet daha

Beş Sene” adlı eserinde, Osmanlı Başkomutanlığını özellikle Enver Paşa’yı, en çok ihtiyaç duyulan bir dönemde Kafkasya’ya asker sevki ilgili tutumundan dolayı eleştirmektedir. Sanders’in düşüncesine göre “*Ülke içinde fazlasıyla sıkıntı içinde bulunan Filistin cephesinin takviye birliklere olan şiddetli ihtiyacı, Kafkasya Grubunun kurulmamasını gerektirirdi.*”⁵³ Bu durum İngiliz raporlarına da “*Çok sayıda Alman muharip birliğinin ayrılmasıyla Filistin Cephesi’ndeki Türk ordusunun moraline ciddi bir darbe inmiştir,*” şeklinde yansımıştır.⁵⁴ Bu süreçte neredeyse dokuz ay kadar uzun bir süre harp cephelerinden ayrı kalan Mustafa Kemal Paşanın Filistin Cephesi’nde durumun kritikleşmesi üzerine ikinci defa 5 Ağustos 1918’de 7.Ordu Komutanlığına atandığı görülmektedir. Bu görev, kendisine bizzat Padişah VI. Mehmet Vahdettin tarafından tebliğ edilmiştir.⁵⁵ Mustafa Kemal Paşa vaktiyle istifa ederek haklı sebeplerle bıraktığı bir ordunun komutanlığına yeniden atanmışsa da artık Filistin ve Suriye üzerinde taarruza geçen düşman taarruzunun önüne geçmenin imkânsız bir hâl aldığı farkındaydı. Mustafa Kemal Paşa ordusunu korktuğundan daha da perişan ve bitkin bir hâlde bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa Nablus’taki karargâhından, cephenin merkez kesimini uzun uzun denetledikten sonra savaşın daha başlamadan kaybedilmiş olduğu sonucuna varmıştır.⁵⁶ Osmanlı kıtalarının durumu, özellikle 1918

kaybedilecektir.” Liman von Sanders, **Türkiye’de Beş Sene**, (Yay. Haz. Mustafa Albayrak), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s.292-293.

⁵³ Sanders, **a.g.e.**, s.309.

⁵⁴ **TNA**, WO 106/729.

⁵⁵ Mustafa Kemal Paşa 1918 yılının yaz aylarında Karlsbad’da tedavisi devam ederken İstanbul’dan gelen çağrı üzerine yurda dönmüştür. Padişah VI. Mehmet Vahdettin, 4 Temmuz 1918’de Sultan V. Mehmet Reşat’ın vefatı üzerine tahta geçmişti. Padişah Vahdettin, 5 Ağustos 1918’de yanında iki Alman generali olduğu hâlde Mustafa Kemal Paşa’yı huzuruna davet etmişti. Mustafa Kemal Paşa, Alman generalleri çıktıktan sonra görüşmeyi arzulamışsa da Padişah aksine onların yanında konuşmayı istemişti. Padişah VI. Mehmet Vahdettin, salonda bulunan Alman generallerine Mustafa Kemal Paşa için :“Çok beğendiğim ve güvendiğim bir komutan” dedikten sonra, Mustafa Kemal Paşa’ya: “...*Sizi Suriye’ye komutan atadım. Oradaki durum önem kazanmış, oraya gitmeniz gerek, sizden istediğim şudur: O tarafları düşman eline geçirtmeyeceksiniz! Verdiğim görevi başarıyla yapacağınıza inanıyorum. Hemen o kıt’aya hareket etmelisiniz!*” iradesini bildirmiş, Alman generallerine bakarak: “...*Bu komutan, dediklerimi yapabilir,*” demiştir. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya (Atatürk’ün Doğumundan Ölümüne Kadar)**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.118.

⁵⁶ Mustafa Kemal Paşa, Nablus’taki karargâhında göreve başladıktan kısa bir süre sonra 19 Eylül 1918’de İngiliz kuvvetleri, 7.Ordu bölgesinde taarruza geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa, İngiliz genel taarruzundan bir hafta önce 11 Eylül 1918’de Nablus’tan yakın arkadaşı Dr. Rasim Ferit Talay’a gönderdiği mektupta cephedeki durumu şöyle anlatmaktadır: “*Kardeşim Rasim Ferit; Nablus’a geldim. Muharebe hatlarını baştanbaşa geçdim. Kumandan, zabıt ve efradımızı gördüm. Suriye umumiyetle şayan-ı merhamet bir hâlde gelmiştir. Vali yok, kumandan yok, İngiliz propagandası çok, İngiliz teşkilat-ı hafiyesi her tarafta faaliyet hâlinindedir. Düşman kıtaatça vesaitçe kuvvetli biz onun karşısında pamuk*

yılıının yaz aylarında artık perişan bir hâle gelmişti. İkmal yetersizliğine sıcaklarında eklenmesi ile oluşan çeşitli bulaşıcı hastalıklar, askerlerin moral ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilemekteydi. Subay ve erlerin giydikleri postallar sandalet şekline dönüşmüştü. Elbiseleri yırtıktı. İngiliz askerlerinden ölenlerin elbise ve postallarını kullanıyorlardı. Kıtalar iâşe yönünden ancak hayatlarını idame ettirebilecek derecede beslenebiliyorlardı. Orduda firari asker sayısı gün geçtikçe artmaktaydı. İngiliz tarafında ise durum tam tersindeydi. Elbise, ayakkabı hatta iç çamaşıra kadar her türlü elbiseler yedekli olarak temin edilmişti. İâşe bakımından hiçbir gıda maddesinin yokluğu çekilememişti. İngilizler, Türklere karşı ezici bir silah üstünlüğüne sahiptiler. Sayısal üstünlüğün yanında her türlü idari ve lojistik imkân sağlanmıştı.⁵⁷ Osmanlı Ordusunun bu durumda yaklaşan tehlike karşısında Filistin Cephesi'ni savunması neredeyse imkânsızdı. İngilizler giderek güçlenirken, Osmanlı Ordusu ise her geçen gün gücünden bir parça kaybediyordu. Liman Paşa, Başkumandanlık Vekâletine defalarca bu durumun giderilmesi, takviye birlik gönderilmesi hususunda talepte bulunmuş, fakat taleplerinin karşılanması mümkün olmamıştı. Bu durum Osmanlı Başkumandanlığı tarafından Filistin Cephesi'nin yeteri kadar önemsenmediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁵⁸ Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Türkiye'nin mevcut imkânları ile Kafkasya ve Suriye gibi birbirinden çok uzak iki harekât alanında aynı zamanda harekât yapacak durumda olmadığını, Suriye Cephesi için lüzumlu olan kuvvetlerin büyük kısmının Kafkas Cephesi'ne gönderilmekte olduğunu Alman Genel Kurmaylığına bildirerek, geri alınması istenilen Alman birliklerinin Filistin'de bırakılmalarını talep etmekteydi. Sanders'e göre Filistin'e yeterli birlik verilmemesinin sebebi şüphesiz Kafkasya'da gerçekleştirilmesi öngörülen askeri harekâttan kaynaklanmaktaydı. Bütün bu sıkıntılara ek olarak da kömür sorunu büyük güçlükler yaratıyordu. Demiryolu ulaşımının yetersizliği bölgeye gönderilen takviye birliklerinin gecikmesine sebep oluyordu.⁵⁹

4. Nablus Meydan Muharebesi ve Filistin-Suriye Cephesi'nin Çökmesi

General Allenby, emrindeki kuvvetlerinin bir kısmının Batı Cephesi'ne sevk edilmesi sebebiyle 1918 yazı süresince yeni kurulan birliklerin eğitilip yetiştirilmesi ve Filistin'in özel koşullarına alıştırılması amacıyla savunmada kalmayı uygun görmüştü. Ancak General Allenby'nin mevsim yağmurları Ekim ayı sonunda başlayacağından harekâta 1918 Eylül ayı ortalarında başlamak gibi

ipliği." [Tezer, a.g.e., s.152].

⁵⁷ Nedim, a.g.e., s.138.

⁵⁸ *Birinci Dünya Harbi*, a.g.e., c. IV, Ks.2, s.614.

⁵⁹ Sanders, a.g.e., 308-310.

bir zorunluluğu bulunduğu bilgisi İngiliz Genelkurmaylığına gönderdiği raporlarında mevcuttur.⁶⁰ Bu durumda 1918 yılının Eylül ayında gerçekleşmesi planlanan Nablus Meydan Muharebesi öncesinde yeniden teşkilatlanmanın yanında, yeni takviye birlikleri alarak mevcut bakımından çok kuvvetli bir duruma gelen İngiliz kuvvetleri her türlü araç gereç ve ikmal maddeleri bakımından da en iyi biçimde donatılmış bulunuyordu. General Allenby komutasındaki İngiliz ordusu iki piyade kolordusu, Çöl Atlı Piyade Kolordusu ile Fransız ve İtalyan müfrezeleriyle ordu bağlı birliklerinden kurulmuş bulunuyordu.⁶¹ İngiliz belgelerinde Osmanlı birliklerine karşı özellikle süvari itibarıyla sayıca çok üstün bulunduğu altı çizilmektedir.⁶² Osmanlı Başkomutanlığı tarafından ise Filistin Cephesi yeteri kadar önemsenmemiştir. Osmanlı Başkomutanlığı, Filistin ve Suriye Cephesi'ni diğer cephelerden çekeceği tümenlerle takviye etmek olanağına sahipken, ne yazık ki bunu yapmamış; 1918 Eylül ayı başlarında yaklaşan İngiliz taarruzunun belirtileri görmezden gelinmişti. Filistin savunmasının güçlüğü aynı zamanda Medine'nin muhafaza edilmesi isteğinden de ileri geliyordu; zira buranın savunması için de hatırı sayılır miktarda birlik ayrılmıştı.⁶³ General Allenby'nin tam nereden taarruz edeceği bilinmiyordu. İngilizler, taarruz planlarında toplanmada gizliliğe, taarruzda baskın ve sürate önem verdiği gibi, diğer cephelerdeki Osmanlı kuvvetlerini tespit ve Osmanlı kuvvetlerini şaşırtmak için tali ve gösteriş hareketlerine yer vermişti.⁶⁴ İşbirlikçi Arap ordusuna da Dera'daki Hicaz demiryolunu tahrip etme görevi verilmiştir. Filistin ve Suriye Cephesi'nin çökmesi ile sonuçlanan 19 Eylül-31 Ekim 1918 arası İngiliz harekâtı; Nablus (İngilizlerin ifadesi ile Megiddo) Muharebesi, Şam'a doğru ilerleme ve Halep'in ele geçirilmesi olmak üzere toplam üç safhada gerçekleştirilmiştir.⁶⁵

⁶⁰ TNA, WO 32-5128.

⁶¹ Mısır Seferi Kuvveti ise 18 Eylül 1918 tarihi itibarıyla şu şekilde teşkil edilmiştir: Tümgeneral P. W. Chetwode komutasındaki 20. Kolordu; Korgeneral E. S. Bulfin komutasındaki 21. Kolordu, Tümgeneral E. W. Chaytor komutasındaki Chaytor Grubu; Tümgeneral H. G. Chauvel komutasındaki Çöl Atlı Kolordusu. Bu kolordular içinde Britanyalı, Fransız, İtalyan, Hintli, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Fransız, Ermeni ve Yahudi birlikler mevcuttu. Bu tarihte Mısır Seferi Kuvveti 57.000 tüfek, 12.000 kılıç ve 540 toptan ibaretti. General Allenby'nin raporunda 1918 Eylül ayı başında Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın toplam kuvveti 23.000 tüfek, 3.000 kılıç ve 340 top olarak kaydedilmiştir. TNA, WO 32-5128 [Mısır Seferi Kuvvetleri Komutanı General Edmund Allenby'nin Aralık 1918'de Genel Karargâha gönderdiği 19 Eylül -31 Ekim 1918 tarihlerini içeren raporu.]; Falls, a.g.e., s.449, 452.

⁶² TNA, WO 32-5128.

⁶³ ATASE Arşivi: BDH-3701-H46-1-24a, [Medine'nin müdafaası için bölgede asker bırakılması hk.];Belen, a.g.e., s.442.

⁶⁴ TNA, WO 32-5128.

⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:45 (Bahar 2010), s.37-69.

General Allenby komutasındaki Mısır Seferi Kuvveti son hazırlıklarını tamamlayarak, 18-19 Eylül 1918 gecesi savaşı bitirecek kesin hedefli taarruzunu başlatmıştır. Baskın şeklindeki İngiliz taarruzu başladığı esnada karşılarında sağ kanatta 8.Ordu, Ürdün Nehri'nin batı kıyısına kadar olan sahaya yayılmış olarak 7.Ordu ve Ürdün'ün doğusunda da 4.Ordu bulunuyordu.⁶⁶ İngiliz kuvvetleri ilk olarak 7. Ordu Cephesi'ne karşı başarısız bir saldırı gerçekleştirmişlerdir.⁶⁷ Denizden donanmanın, havadan İngiliz uçaklarının yoğun bombardımanı altında gerçekleştirilen bu taarruzda daha ilk saatlerde Osmanlı kuvvetlerinin haberleşme araçları tahrip edilmiştir. Bu yüzden birliklerin birbirleriyle irtibatı kesilmiştir. İngiliz birliklerine karşı ortak hareket etme imkânı kalmamıştır. 19 Eylül 1918'de ise bütün cephe boyunca İngiliz saldırısı gerçekleşmiş; gün ağarmadan 8. Orduya karşı İngiliz birlikleri saldırıya geçip, kısa zamanda bu orduyu ezmişlerdir. 8.Ordu cephesinin yarılması üzerine 7.Ordu çekilme yollarının 8.Ordu enkazı tarafından kapanması gibi bir tehlike baş göstermiştir.⁶⁸ İngiliz birlikleri büyük bir süvari kuvveti ile Nablus ovasında Osmanlı cephesini yardıktan sonra 20 Eylül 1918'de saat 5.30'da Yıldırım Ordular Grubu Karargâhının bulunduğu Nasıriye'yi kuşatmıştır. Nasıriye'nin kuşatılması ile Ordular Grubu karargâhının, Ordular ile olan bağlantısı tamamen kesilmişti.⁶⁹ Bu durumda Osmanlı ordusu için sadece Nablus civarından Şeria üzerindeki geçitlere doğru giden dar yollardan geçerek esaretten kurtulmak imkânı kalmıştır. Bu esnada 8.Ordu Komutanı Cevat Paşa birliklerini geri çekmeye çalışmış, ancak Nablus-Bisan kara yolu İngiliz süvarilerince tutulduğundan birlikleri kitleler hâlinde teslim olmak zorunda kalmıştı. Geri çekilirken çok büyük zayiata maruz kalan 8.Ordu'nun nizami birlik olarak bünyesinden yalnız Alman Asya Kolordusu ile 16.ve

⁶⁶ Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına bağlı olarak 8.Ordu: Cevat (General Çobanlı) Paşa komutasında olan bu ordunun karargâhı Tul Karm'daydı. Refet Bey komutasındaki 22.Kolordu (7.ve 20 Tümenler) ile Alman Asya Kolordusu (19.ve 16.Süvari Tümenleri) ve bir Alman grubundan teşkil edilmişti.

7.Ordu: Mustafa Kemal Paşa komutasında olan bu ordunun karargâhı Nablus şehrindeydi.

3. (1.ve 11.Tümenler) ve 20. Kolordular (26.ve 53.Tümenler)'dan teşkil edilmişti.

4.Ordu: Mersinli Cemal Paşa komutasında olan bu ordu Ürdün (Şeria) nehrine kadar uzanan bölgenin savunmasından sorumluydu. Karargâhı Amman'daydı. 2. ve 8.Kolordulardan oluşmaktaydı. **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, c. IV, ks.2, **a.g.e.**, s.615-616; Nedim, **a.g.e.**, s.137; Sanders, **a.g.e.**, s.342-343.

⁶⁷ ATASE Arşivi: **BDH-3705-28-5-26** [Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Müşir Liman von Sanders tarafından 7.Ordu Komutanlığına gönderilen 18 Eylül 1918'de İngilizlerin 7. Ordu sol cenahı ortasına taarruz ettiği ve muharebenin hâlen devam etmekte olduğuna ilişkin telgraf suretidir.]

⁶⁸ **Birinci Dünya Harbi**, **a.g.e.**, c. IV, Ks.2, s.651; Süleyman Hatipoğlu, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s.106.

⁶⁹ Sanders, **a.g.e.**, s.342.

19.Tümenler kurtulabilmiştir. İrtibatsızlıktan dolayı cephedeki durumdan habersiz kalan Amman'daki 4.Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa da çok zor durumda kalmış, Şam istikametinde kuzeye doğru geri çekilmeye başlamıştı.⁷⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın 7.Ordusu ise Nablus, Bisan ve Şeria Nehri arasında General Allenby'nin kuvvetleri ve isyancı Araplar tarafından çembere alınmıştı. 7.Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa da birliklerini imhadan kurtarmak amacıyla, 20-21 Eylül 1918 gecesi Şeria Nehri doğusuna çekmeye karar vermiştir. Bu hengâmede Nablus-Bisan kara yolu İngiliz süvarilerince tutulduğundan ve Şeria nehrinde köprü olmadığından dolayı Mustafa Kemal Paşa ordusunu bin bir zorluklar daha gerilere çekmeyi başarmıştır. 22- 23 Eylül 1918 gecesi itibarıyla 7.Ordu birlikleri Şeria nehrinin doğusuna ulaşmıştır.⁷¹ Mustafa Kemal Paşa Ordular Şeria nehrini geçer geçmez emir ve komutayı tamamen ele almıştır.⁷²

General Allenby'nin raporunda; 19 Eylül 1918 Nablus Meydan Muharebesi'nin başlangıcından itibaren 36 saat zarfında 7. ve 8. Osmanlı Ordularının başlıca ricat hatlarının kesilerek, direnme gücünün kırıldığı, belirtilmektedir.⁷³ Bu durum üzerine General Allenby, bundan sonraki takip harekâtının daha çok süvari birlikleri ve hava kuvvetleriyle yürütülmesini emretmiştir.⁷⁴ 21 Eylül 1918'de geriye doğru hiç ihtiyat kuvveti bulunmayan Yıldırım Ordular Grubunun cephesi yarılmış olduğundan Mareşal Liman Von Sanders karargâhıyla birlikte 22 Eylül 1918'de Dera'ya doğru çekilme kararı almıştı.⁷⁵ Bu esnada Yıldırım Ordular Grubunun çoğunluğu, imha veya esir olarak dağılmıştı. Ordunun kalan unsurları düzensiz şekilde Anadolu istikametinde çekilirken, İngiliz Çöl Atlı Ordusu ve İngiliz istihbarat subayı Lawrence'nin refakatindeki Arap ordusunun takip harekâtı başlamıştı.⁷⁶ 23 Eylül 1918'de Akka ve Hayfa, 25 Eylül 1918'de ise Amman İngiliz süvarisi ve Arap ordularının eline geçmişti.⁷⁷ Bu kuvvetler, Şam'a gelinceye kadar zayıf Osmanlı birliklerine özellikle de 4.Ordu'ya karşı yaptıkları baskınlar ve

⁷⁰ Nedim, a.g.e., 152.

⁷¹ Aydemir, a.g.e., s. 287; Mustafa Kemal Paşa'ya 22 Eylül 1918'de olağanüstü hizmetleri ve ordusunu imhadan kurtardığı için Fahri Yaverlik unvanı verilmiştir. [BOA İ-DUİT/55-56]

⁷² Murat Çulcu, *Erkân-ı Harp Binbaşısı Vecihi Beyin Anıları, Filistin Ricatı*, Arba Yayınları, İstanbul, 1993, s.65.

⁷³ TNA, WO 32/5128.

⁷⁴ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, a.g.e., C. IV, Ks.2, s.663.

⁷⁵ ATASE Arşivi, BDH-3220-61-1-1.

⁷⁶ Cemal Kemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", *A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı:51 (Bahar 2013), s.638.

⁷⁷ ATASE Arşivi, BDH-179-1232-773-009 [26 Eylül 1918 tarihli İngiliz resmi tebliğinde Amman'ın işgali haberi verilirken, aynı zamanda harekâta başladıkları 18 Eylül 1918'den itibaren toplam zayıatlarının Türklerin esir sayısının onda biri derecesinde bile olmadığı bilgisi mevcuttur.]

tacizler sonucu muharebenin bu son safhasında 5000'den fazla Türk askerini şehit etmişler, 8.000'den fazla esir almışlardı.⁷⁸ 4.Ordudan 48. Tümen bu muntıkada en fazla işbirlikçi Arap taarruzlarına maruz kalan kuvvet olarak bilinmektedir. Çöl Atlı Kolordusu 4.Ordunun geri çekilme hattını kırdıktan sonra 30 Eylül 1918'de Riyak'a, 1 Ekim 1918 tarihi itibariyle de İngiliz istihbaratçısı Albay Lawrence'in refakat ettiği Arap kuvvetleri ile büyük bir sevinçle Şam'a girmiştir.⁷⁹ Şam'da bulunan Türk birlikleri 20.000 kadar esir vererek, Halep yönüne çekilmeye başlamışlardır. Şam'ın ardından 6 Ekim 1918'de Beyrut ve 8 Ekim 1918'de Lübnan, İngiliz süvarileri ve Arap kuvvetlerinin eline geçmiştir.⁸⁰ 1 Ekim 1918'de Şam'ın düşmesi ile 7.Ordu Karargâhı önce Humus'a gelmiş, 3 Ekim 1918 gecesini Humus'tan ayrılıp, 5 Ekim 1918 tarihi itibariyle Halep'e ulaşmıştır.⁸¹ Başından beri tek düşüncesi bütün dağınık kuvvetlerle ufak da olsa değeri olan tek bir ordu kurulması olan Mustafa Kemal Paşa, Halep civarında iki hafta kadar kısa bir süre içerisinde yeni bir ordu yaratmayı başarmıştır. 14 Ekim 1918 tarihi itibariyle Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı elde kalan kuvvetlerle yeni bir düzenlenmeye tabi tutulmuştur. Cemal Paşa komutasındaki 4.Ordu Karargâhı lağvedilerek, bu ordunun kalan birlikleri, 3.ve 20.Kolordulardan teşkil edilen 7.Ordu'ya bağlanmıştır. Yine lağvedilen 8.Ordu'dan kalan yegâne birlik olan Alman Asya Kolordusu da 7. Ordunun emrine verilmiştir.⁸² Bu suretle 7.Ordu, 30

⁷⁸ Şükrü Güralp, "1918 senesinde Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den çekilişinde 3. Süvari Tümeninin Hareketleri", **1920 Sayılı Askerî Mecmua Lahikası**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1941, s.39-40.

⁷⁹ Şam'a giren Arap ordusu asayiş ve istikrarı sağladıktan sonra Arapların hedeflerini gerçekleştirecek bir geçici Arap Hükümeti kurma çalışmalarına başlamıştı. Ancak 3 Ekim 1918'de şehre gelen General Allenby, Emir Faysal ile bir görüşme yapmıştı. Görüşmede İtilaf Devletlerinin anlaşarak o ana kadar Araplardan gizli tuttıkları Mayıs 1916'da İngiltere ve Fransa arasında Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarını paylaşmak için imza edilen Sykes Picot Antlaşmasını açık bir ifade ile Emir Faysal'a anlatmıştır. Anlaşma gereğince Suriye'nin Fransız himayesine bırakılacağı, Lübnan'ın ise direk Fransız idaresine teslim edileceği belirtilmiştir. [Mirliva Sedat, **a.g.e.**,s.366.]

⁸⁰ ATASE Arşivi, **BDH-179-1232-773-15** [Fransız bahriye askerlerinin Beyrut'a girerek, ahali tarafından alkışla karşılandığına ilişkin Londra'dan Fransa Bahriye Nezaretine gönderilen yazı muhteviyatı. 9 Ekim 1918].

⁸¹ Erikan, **a.g.e.**, s. 187.

⁸² *Alman Asya Kolordusu*: Almanların Bağdat'ı İngilizlerden geri alınması için yapılacak harekâta Osmanlı ordusuna takviye kuvvet olarak gönderdikleri birliğe verilen isimdir. Filistin Cephesi'nin kritik duruma düşmesi üzerine Asya Kolu Yıldırım Orduları Grubu bünyesinde Filistin Cephesi'nde bulunmuştu. Başlangıçta Albay von Frankenberg'in komutasında olan bu kuvvete sonradan Alman Albay von Oppen komuta etmişti. Bir kolordu olarak tanımlanmasına rağmen bu kuvvet karma birliklerden oluşan 5.000 kişilik bir tugay seviyesinin üzerine çıkmamıştı. Beraberindeki teknik sınıflar ve 146.Alman Piyade Alayı ile takviye edilmiş Alman Asya Kolu vurucu gücü yüksek bir birlik olarak Filistin Cephesi'nde kahramanlığı ile kendini göstermiştir. [Mirliva Sedat, **Yıldırım**

Piyade taburu ile 12 makineli tüfek ve 14 toptan ibaret Yıldırım Ordular Grubu'nun enkazı ile takviye edilmiştir. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman von Sanders ise 22 Ekim 1918'de Halep'ten ayrılmış ve Adana'ya geçmiştir.⁸³ 23 Ekim 1918 tarihinden itibaren Şerif Faysal birliklerinin yanı sıra Halep'teki yerli Arap kuvvetlerinin Halep kentinin doğusundan saldırmaları, ordu komuta yerine dek sızmalarıyla meydana gelen çarpışmalar, Mustafa Kemal'e Halep'te ve güneyinde birlik bırakmamak kararını aldırılmıştır. 25 Ekim 1918'de Halep'in güneyinde gerçekleşen sokak muharebelerine Mustafa Kemal Paşa'nın kendisi de katılmıştır.⁸⁴ 25-26 Ekim 1918 gecesi Halep'te ve güneyinde bulunan kuvvetler, Halep'in kuzeyine alınarak burada bir cephe teşkil edilmiştir. 7. Ordu karargâhı da zorunlu olarak Halep'ten Katma'ya taşınmıştır.⁸⁵ Mustafa Kemal Paşa tarafından Halep civarında ordunun yoktan var edilerek yeniden düzenlenmesi sonucu 26 Ekim 1918 günü, Halep'in kuzeyinde Müslimiye mevkiinde gerçekleşen muharebede dört İngiliz süvari alayı ve Arap çetelerine karşı mücadelede Mustafa Kemal Paşa tarafından yeniden düzenlenen birliklerinin kahramanca savaşmaları, İngilizlerin ilerleyişini kesmişti.⁸⁶ Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın çabası mütarekeye dek İngilizlere kuvvet kaptırmamak ve gerekirse çekilerek, anayurt topraklarında bir savunma hattı oluşturmaktı.⁸⁷ 19 Eylül 1918'de başlayan Nablus Meydan Muharebesi'nden itibaren 26 Ekim 1918'de Halep kuzeyinde Katma'da yapılan son muharebeye kadar devam eden geri çekilme sonunda Mustafa Kemal Paşa bu hattı Misak-ı Milli sınırı olarak belirlemiş ve ordusunu İskenderun istikametine doğru çekmeyi başarmıştır.⁸⁸ Bu suretle Mondros Mütarekesine kadar olan süreçte, İngiliz ve Arap birliklerinden oluşan işgal güçlerinin Toros geçitlerinden Anadolu içlerine sızmasını önüne geçilmiştir.⁸⁹ Liman von Sanders'in hatıratında bu durumu

Ordularının Bozgunu Filistin'e Veda, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s.316; Kressenstein, **a.g.e.**, s.368; Nedim, **a.g.e.**, 159].

⁸³ Nedim, **a.g.e.**, s.159; Sanders, **a.g.e.**, s.375.

⁸⁴ ATASE Arşivi, **BDH-179-1232-773-18**. [İngiliz süvarileri ile zırhlı otomobillerinin 26 Ekim 1918 sabahı hafif bir mukavemete maruz kaldıktan sonra Halep'i işgal ettiğine dair 28 Ekim 1918 tarihli İngiliz resmi tebliği.]

⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz. Cemal Kemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:45 (Bahar 2010), s.58-61.

⁸⁶ Bayur, **a.g.e.**, C.III, Ks. IV,1914-1918, s.462.

⁸⁷ Erikan, **a.g.e.**, s. 189; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, **a.g.e.**, C.IV, Ks.2, s.730. **ATASE Arşivi**, **BDH-3705-29-3-2**. [7.Ordu Halep'ten çekildiği zaman Adana'ya kadar izleyeceği istikâmet hakkında.]

⁸⁸ ATASE Arşivi, **BDH-3705-29-3-2**. [7.Ordu Halep'ten çekildiği zaman Adana'ya kadar izleyeceği istikâmet hakkında.]; Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 107-108.

⁸⁹ Mirliva Sedat, **a.g.e.**, s.366.

şöyle ifade etmektedir:⁹⁰ “*Ordu, son günlerdeki muharebelerde silahının şan ve şerefini yükseltmişti.*” İngiliz resmî harp tarihinde de Mustafa Kemal Paşa'nın bu başarısından övgüyle bahsedildiği görülmektedir.⁹¹ Filistin-Suriye Cephesi'ndeki muharebelerin Ürdün, Lübnan, Filistin, Suriye, Irak ve Arap yarımadasının kaybı ile dramatik bir şekilde sonuçlanması üzerine Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmek ve mütareke istemek zorunda kalmıştı. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte 31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Liman von Sanders komutayı Adana'da Mustafa Kemal Paşa'ya bırakarak, görevden ayrılmıştır. General Edmund Allenby'nin ise bu cephede kazandığı büyük zafer sonucu Orgeneral olan rütbesi Mareşalliğe yükseltilmiş ve neredeyse Napolyon gibi, dünyanın en büyük strateji ve taktik uzmanı olarak ün yapmıştır.⁹² General Allenby'nin Aralık 1918'de İngiliz Genelkurmaylığına göndermiş olduğu raporuna göre; İngilizler, 19 Eylül-26 Ekim 1918 tarihleri arasında 75.000 esir almışlardı. Bunlardan 200 subay ile 3.500 yüz astsubay ve er, Osmanlı Devleti'nin müttefiki Alman ve Avusturya-Macaristanlı idi.⁹³ İngiliz resmî harp tarihine göre, 19 Eylül-26 Ekim 1918 tarihleri arasındaki dönemde İngilizlerin kaybı ise subay olarak 71 ölü, 249 yaralı, 3 kayıp, diğer rütbelerde ise 782 ölü, 4.179 yaralı 382 kayıp olmak üzere toplamda 5.666 kişiydi.⁹⁴

Sonuç

Osmanlı Başkomutanlığının 11 Mart 1917'de İngilizler tarafından işgal edilen Bağdat'ın geri alınması görüş ve tezini ortaya atarak yeni bir ordunun kurulması hazırlıklarına girişmesi, Filistin Cephesi'ne gereken önemin verilmemesine sebep olmuş ve cephenin düşmesini hızlandırmıştır. İngilizlerin 1917 yılı Mart ve Nisan aylarında Birinci ve İkinci Gazze Muharebelerinde uğradıkları büyük yenilgilerden sonra, aldıkları takviyelerle esaslı ve yoğun bir hazırlık dönemine girip, genel bir taarruz hazırlıklarına başlamışlardır. Osmanlı Başkomutanlığı ise bu durumu iyi değerlendirememiş, İngilizlere karşı bir kuvvet dengesi sağlanması için gereken tedbiri almayı başaramamıştır. Bağdat'ı kurtarmak için Halep civarında hazırlanan ordu birlikleri, Sina-Filistin Cephesi'ne yetişinceye kadar Gazze ve Kudüs elden çıkmıştır. Bu bağlamda Gazze ve Kudüs'ün kaybedilmesinde Bağdat'ı kurtarmak adına Filistin Cephesi'nin ihmal edilmesinin önemi büyüktür. İngilizlerin Filistin-Suriye Cephesi'ne karşı kesin taarruzunu yapmasına kadar olan süreçte neredeyse altı

⁹⁰ Sanders, **a.g.e.**, s. 377.

⁹¹ Falls, **a.g.e.**, Vol. II, s.617-618.

⁹² Wavell, **a.g.e.**, s.295.

⁹³ TNA, WO-5128.

⁹⁴ Falls, **a.g.e.**, Vol.II, 618.

aylık bir hazırlık ve bekleme dönemi geçmiştir. Her biri bir tabur kuvvetinden öteye geçmeyen Osmanlı tümenlerinin gerisinde önemsenebilecek genel bir ihtiyat kuvveti bulunmazken, İngilizler bu çok zayıf Osmanlı cephesinde günden güne artırdıkları kuvvetleriyle dengeyi Osmanlı birlikleri aleyhine büyük bir oranda bozmuş bulunuyorlardı. Konuya ilişkin resmî kayıtlar ve mevcut hatıratlar incelendiğinde Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın, Çarlık Rusya'nın Bolşevik Devrimi nedeniyle savaştan çekilmiş olmasına rağmen Kafkasya Cephesi'ni takviye etmek adına Filistin Cephesi'ni zayıf tutması da yenilgiyi getiren önemli faktörlerden birisi olarak görülmektedir. 15 Eylül 1918 tarihi itibarıyla Kafkas İslam Ordusu Bakü'yü kurtarmışsa da bundan dört gün sonra Filistin-Suriye Cephesi çökmüştür. Ayrıca cephede görevli yüksek komuta kademeleri arasında baş gösteren sürtüşme ve anlaşmazlıkların genel harekât üzerinde olumsuz bir etki yaptığı değerlendirilmektedir. Türk ve Alman subaylar arasındaki anlaşmazlıklar emir komuta zincirinde kopukluğa neden olmuş, 9 Aralık 1917'de Kudüs'ün düşmesinden sonra Filistin Cephesi'nde yaklaşan tehlike göz ardı edilmiştir. 1917 yılının Haziran ayında, Mısır Sefer Kuvveti'nin Başkomutanlığına Orgeneral Allenby'nin getirilmesi, cephedeki dengeleri değiştirmiştir. Bu süreçte Mısır Seferi Kuvvetinin muharebe gücü, aldığı takviyelerle ve yeni teşkilat yapısıyla daha da artmıştır. İngilizler, Araplardan maksimum istifade etmek amacıyla Arap Aşiretlerini örgütlemiş, araç ve gereçlerini temin etmiş ve millî hislerini harekete geçirerek Türklere karşı kullanılmak üzere bir potansiyel güç hâline getirmişlerdir. İngiliz kuvvetlerinin mütarekeden önce Halep'e girmelerindeki en büyük etken işbirlikçi Arap birliklerinin mevcudiyetinden kaynaklanmıştır. Yaklaşık altı aylık bir hazırlık döneminden sonra General Allenby 19 Eylül 1918 günü üstün sayıdaki birliklerini kesin taarruza geçirerek denizle dağlar arasında Nablus ovasında bulunan Osmanlı kuvvetlerini bir baskın şeklinde çembere almıştır. Ordunun çok geniş bir alana yayılması da Filistin-Suriye hezimetini getiren etkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu durum 21 Eylül 1918 günü Osmanlı mukavemetinin tamamıyla kırılmasına neden olurken bundan sonraki süreç, İngiliz takip harekâtı sonucunda Osmanlı birliklerinin sırasıyla Der'a, Şam ve Halep'e çekilme yönünde gerçekleşmiştir. 19 Eylül 1918 tarihinden itibaren Osmanlı birlikleri 25 Ekim 1918 kadar geçen süreçte Halep'in kuzeyine kadar hiçbir yerde tutunamamıştır. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa, 7.Ordu Komutanı sıfatıyla yoktan var ettiği birlikler ile İngiliz ve Arap birliklerini Halep'in kuzeyinde durdurarak, Anadolu'ya girmelerini engellemeyi başarmıştır. Muharebenin bu şekilde sonuçlanması, 1917 yılının Ekim ayı sonunda İngilizlerin Birüssebi-Gazze hattına başlattıkları taarruzun yıldönümünde Mondros Mütarekesi'nin önünü açmış ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilme sürecini hızlandırmıştır.

KAYNAKÇA**Arşivler****Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi**

BDH-3701-12-89-10

BDH-3221-H9-A-1-7

BDH-179-1232-773-009

BDH-179-1232-773-15

BDH-179-1232-773-18

BDH-3220-61-1-1

BDH-3705-28-5-32

BDH-3705-28-026

BDH-3705-28-026-001

BDH-3705-29-3-1

BDH-3705-29-3-2

BDH-3705-29-3-5

BDH-3705-29-5-20;21

BDH-3701-H46-1-24a

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA HR. SYS, 2113/9 11-12 : “İngiltere'nin Filistin'e asker sevki, 18 Ağustos 1917”.

BOA HR. SYS, 2113/3-2:“İngilizlerin Gazze'deki tren hattını koruma gayretleri, 3 Nisan 1917”.

BOA HR. SYS, 2113/5-13 : “İtalyanların Sina Cephesi'ne asker sevki, 26 Mayıs 1917”.

BOA İ-DUİT/55-56 : “Mustafa Kemal Paşa'ya Fahri Yaverlik unvanının verilmesi, 22 Eylül 1918”.

The National Archives (TNA)/ Londra-UK

CAB 44/12: “A Brief Record of the Advance of the Egyptian Expeditionary Force by General Edmund Allenby”.

CAB 44/13: “Diary of Liman von Sanders on the Palestine Front” .

WO 32/5128: ”General Edmund Allenby's Despatch on Operations in Palestine from 18 September to 30 October 1918 ”.

WO 106/715: “Notes for the Proposed Operations on the Eastern Frontier of Egypt”.

WO 106/716: “Notes for the Proposed Operations on the Eastern Frontier of Egypt”.

WO 106/725: “Dates for the Plan of Palestine Campaign”.

WO 106/729: “*Future Operations in Palestine, The War Cabinet Meetings*”.

WO 106/731: “*Notes for the plan of Operations of Palestine*”.

Kitaplar

Altay, Fahrettin, **10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)**, Eylem Yayınları, Ankara, 2008.

Altay, Fahrettin, **1917 Kudüs Muharebesi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1958.

Atay, Falih Rıfkı, **Çankaya (Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar)**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Artuç, Nevzat, **Cemal Paşa Askerî ve Siyasî Hayatı**, TTK Yayını, Ankara, 2008.

Aydın, Mithat, “Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır, Suriye ve Filistin Cepheleri”, **100.Yılında Birinci Dünya Savaşı**, Ümit Özdağ (Ed), Kripto Yayınları, Ankara, 2016.

Bayur, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, IV,1914-1918, C.III, Ks., TTK Yayını, Ankara, 1967.

Belen, Fahri, **20.Yüzyılda Osmanlı Devleti**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016.

Çulcu, Murat, **Erkân-ı Harp Binbaşısı Vecihi Beyin Anıları, Filistin Ricatı**, Arba Yayınları, İstanbul, 1993.

Erickson, Edward J., I. **Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu**, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Erikan, Celal, **Komutan Atatürk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir, **Yıldırım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2002.

Falls, Cyril, **Military Operations in Egypt & Palestine from June 1917 to the End of the War**, vol. II, H. M. Stationery Office, London, 1930.

Genelkurmay ATASE Başkanlığı, **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi**, C. IV, Ks.2, *Sina-Filistin Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara,1986.

George, David Lloyd, **War Memoirs of David Lloyd George**, Vol. II, Odhams Press Limited, London 1938.

Gilbert, V., **The Romance of the Last Crusade, with Allenby to Jerusalem**, D.Appleton Company, London,1923.

Gordon, H.Pirie, **A Brief Record of the Advance of the Egyptian Expeditionary Force: July 1917 to October 1918**, His Majesty's Stationery Office, London, 1919.

Görgülü, İsmet, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922**, TTK Basımevi, Ankara, 2014.

- Gullet, H.S., **The Australian Imperial Force in Sinai and Palestine, 1914-1918**, Sydney, Angus & Robertson, Australia, 1923.
- Hatipoğlu, Süleyman, **Filistin Cephesi'nden Adana'ya Mustafa Kemal Paşa**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009.
- İnönü, İsmet, **Hatıralar**, Yay. Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.
- Kressenstein Kress Von, **Son Haçlı Seferi Kuma Gömülen İmparatorluk**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Mirliva, Sedat, **Yıldırım Ordularının Bozgunu Filistin'e Veda**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Nedim, Şükrü Mahmut, **Filistin Savaşı, 1914-1918**, Çev. Abdullah Es, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.
- Sanders, von Liman, **Türkiye'de Beş Sene**, Yay. Haz. Mustafa Albayrak, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Shaw, Stanford j.-Shaw Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, (Çev. Mehmet Harmancı), C.2, E Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Tezer, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, TTK Yayını, Ankara, 2008.
- Wavell, Archibald, **Allenby, A Study in Greatness**, Oxford University Press, New York, 1941.

Makaleler

- Atabey, Figen, "Mondros Mütarekesine Giden Süreçte İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni Savaş Dışı Bırakma Stratejisi", **Mondros Mütarekesinin 100.Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu (24-26 Ekim 2018-Kahramanmaraş) Bildiri Kitabı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2019, s.451-468.
- Bayur, Yusuf Hikmet, "Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu", **Bellekten**, C.XX, Sayı:80 (Ekim 1956), s.619-632.
- Çeliker, Fahri, "Atatürk'ün Yaşamından: Falkenhayn-Mustafa Kemal Anlaşmazlığı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. IV, Sayı:13 (1988), s.167-182.
- Güralp, Şükrü, "1918 Senesinde Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3. Sv. Tümeninin Hareketleri", **1920 Sayılı Askerî Mecmua Lahikası**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1941.
- Kemal, Cemal, "Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:45 (Bahar 2010), s.37-69.
- Kemal, Cemal, "Nablus Meydan Muharebesi'nde Mustafa Kemal", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı:51 (Bahar 2013), s. 617-651.